

SIYASET BİLİMİ VE HUKUK

SENDİKACILIK VE TOPLUM

Prof. Dr. Cahit TALAS

Sendikacılık hareketinin toplum yaşamındaki önemi gittikçe artmaktadır. Bu nedenle, temel ve geleneksel işlevlerinin sınırları içine kapanıp kalmasının artık yeterli olmayacağı ve toplumun ekonomik, siyasal ve sosyal düzeni ile yakından ilgilenmesinin kaçınılmaz olduğu hemen her yerde kabul edilmektedir. Çağımızda demokratik rejimlere sahip çıkılması, bunların korunması, toplumda ilerici gelişmelerin dinamiği olma işlevini yüklenme, geleneksel işlev kadar, bazan da ondan daha çok önem kazanmış bulunuyor.

I. Sendika Nedir?

Bilindiği üzere sendika — sui generis — kendine özgü, çok amaçlı ve çok görevli bir tür dernektir. Çok amaçlı ve görevli olması onu öteki derneklerden ayıran temel bir niteliktir. Fakat, başka bir temel niteliği de, gelirleri ücretlerinden oluşan ve işçi olarak yaşamlarını sürdüren insanların bir örgütü olmasıdır. Genellikle, bu insanların gelirleri ücretlerine eşittir. Bu anlamı içinde sendika, mensuplarının çalışma ve yaşama koşullarını iyileştirmek ve geliştirmek amacı güden bir örgüt olarak belirmektedir. Bu görevini, malik olacağı toplu pazarlık gücü ölçüsünde yerine getirecektir. Fakat, sendikaların toplu pazarlık içinde temel amaçlarından biri de işletme ve işkolu içinde düzenleme ve kontrol sağlama olarak görülür. Çalışmanın, işin düzenlenmesine katılması sendika için temel bir görev olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, bu katılma da kendi içinde bir amaç değildir. Buradan şöyle bir sonuca da ulaşabiliriz. Sendikanın başlıca görevidir. Böylece, sendika, mensuplarının ekonomik ve sosyal haklarını ve menfaatlerini devamlı bir biçimde korumaya yönelmiş bir örgüt olarak belir-

revleri bir *karşı olma* iradesi içinde ortaya çıkabilirler. İşverenin önerdiği ve ödediği ücrete *karşı olma*; çalışma koşullarına *karşı olma*; daha iyi koşullar sağlamak için işçilerin gösterdikleri çabalar önünde işçilere yapılan işlemlere karşı olma ve başkaları. Bütün bunlar sendikanın işçileri temsil eden, işçiler adına hareket eyleyen bir örgüt olduğunun resmi makamlar ve işverenler tarafından tanınmasına bağlıdır. O halde, tanıma, var olma kadar önemlidir. Böylece sendikanın bir önemli niteliğinin de temsil olarak belirdiğini söyleyebiliriz.

II. Hareket Olarak Sendika

Tek tek düşünülduğünde sendikanın amaç ve görevinin yukarıda kısaca değindiğimiz sınırları içinde kalacağı kabul edilmektedir. Ancak bir hareket olarak ele alındığında, temelde, mensuplarını temsil etme ve onlar adına toplu pazarlıklar yaparak ekonomik ve sosyal haklarını koruma ve geliştirme görevi kalmakla birlikte, görevinin genişlediğini, dar bir alanı aşarak, yayıldığını ve derinleştiğini görmekteyiz. Gerçekten, ister gelişmiş isterse az gelişmiş olsunlar, çağımızda toplumlar, örgütlenmiş işçi hareketlerinin, sendikaların etkilerine gittikçe daha yoğun bir biçimde açık bulunuyorlar. Gelişen ve bağımsızlık çabaları sürdüren ülkelerde sendikacılık hareketi bu ülkelerin sosyal, ekonomik ve devlet olma çalışmalarına yakından katılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde de sendikacılık, toplumun her alandaki yaşantısını derin bir biçimde etkilemektedir. Bu etkileme hangi sistem içinde olursa olsun, ekonomik işlev bakımından çok farklılıklar göstermiyor. Siyasal ve toplumsal açılardan ise, her ülkede bazı özellikler saptamak mümkün oluyor. Bazı ileri batılı ülkelerde sendikacılık hareketi, bir bütün olarak yürürlükteki düzeni koruyarak, bu düzen içinde işçilere daha refahlı bir yaşama düzeyi sağlamayı amaç edinmiştir. Buna karşın gene ileri bir bölüm batılı ülkede sendikacılık hareketinin bir büyük kanadı köklü değişmelere ve reformlara taraftar görünmekte ve ekonomikal, toplumsal düzenlere yeni bir yön verilmesinin kaçınılmazlığına inanmaktadır.

Herkesce bilinmektedir ki, sendika sınıfsal bir örgüttür. Sendikanın bu niteliğini ileri sürerek sendikacılık hareketi içinde üretim araçlarını elinde tutan katlara egemen olma amacının bir aracını görmek, hem bir yanlışlığı hemde toplumların ekonomik ve sosyal oluşmalarından habersizliği ifade eder. Sendikacılık hareketine, sınıf egemenliği kurmanın bir aracı olarak bakmak, esasında sosyal ve ekonomikal adaletsizliklerin sürüp gitmesini istemekten başka bir anlam taşımadığı gibi son bir tahlilde bizi, demokrasiye yabancı sistemlerin sendikacılık anlayışına yani sendikaların gereksizliği ve devlet denetimi altında çalışmalarını zihniyetine kadar götürür.

Genellikle hemen her tarafta sendikalar işçilerin haklarını ve menfa-

atlerini savunmak ve geliştirmek için kurulurlar. Görevleri ve amaçları bir bütün olarak, başka bir deyimle bir hareket içinde değerlendirildiği takdirde, daha adil bir sosyal, ekonomsal ve siyasal düzen yaratmaya yöneliktir. Buna özgürlükleri koruyarak ulaşmak isterler. Çünkü, bağımsız bir sendikacılığın özgürlüksüz yaşamayacağını uzun tarih deneylerine dayanarak bilmektedirler. Ancak, siyasal ve ekonomsal iktidarı ellerinde tutanlar, sendikaların görevlerini yerine getirmelerine engel olma yolunu tercih ettikçe ve adaletsiz gelir dağılımının düzeltilmesine karşı çıktıkça, sendikalar bir hareket olarak siyasal bir işlevi de benimsemek zorunda kalmaktadırlar. O halde, çağımızda sendikacılık hareketinin yeni doğmakta olan bağımsızlık savaşımaları içinde yer almalarına nasıl bu bağımsızlık savaşımalarına karşı çıkan iç ve dış güçler yol açmışlarsa, sendikaların radikalleşmelerine ve siyasal bir işlevi de benimsemelerine, haksız bir düzeni olduğu gibi sürdürmek isteyenlerin ileriye görmekten yoksun politikaları neden olmaktadır. Başka bir deyimle sendikacılık hareketi, parlamentoda bulunanların, suyun başındakilerin tüm davranışlarının ve politikalarının mensubu buldukları katların, sınıfların çıkarları doğrultusunda oluştuğunu ve ne ekonomsal nede siyasal gücü paylaşmak istemediklerini gördüğü için, kendisine yakın ve temelde işçilerin bulunduğu partileri desteklemek görevi ve hatta zorunluğu ile karşı karşıya gelmektedir. İşçilerin karşılaştıkları haksızlıkların ve yoksulluğun derin ve yoğun olduğu her yerde sendikacılık hareketi hem siyasal bir yön kazanmış hem de daha radikal olma eğilimi içine girmiştir. Eğer, gelişme bu doğrultuda oluşmuyorsa, doğal olmayan bir durumun varlığını kabul etmemiz gerekir. Çünkü, burada sosyolojik bir kuramın işlemediği ortaya çıkmakta, sosyal olayların da bir determinizmi olduğu kuralına itibar edilmemesi gibi bir durum kendisini göstermektedir.

Sendikacılık hareketi klâsik anlamı içinde her iki işlevi yani ekonomsal ve siyasal yanları ile kapitalist sistemin bir yarattığı olarak belirlemektedir. Kapitalist sistem gelir dağılımında adaleti sağladığı ölçüde işçiler yanında sendikacılık hareketine duyulan gereksinme azalmakta ve zayıflamaktadır.

Sanayileşmiş zengin ülkelerde yakın zamanlara kadar ve uzun süredenberi tam istihdamın pek az istisnaları ile geniş ölçüde sağlanmış olması, büyüyen ve ilerleyen ekonomiden işçi sınıfının daha adil ölçüler içinde pay almasını sağlayıcı tedbirlerin daha iyi işlemesi sendikacılık hareketinin niteliğini kısmen değiştirmiş, radikallaşmasını bir ölçüde önlemiştir. Buna karşın, gelişen ve sanayileşmesinin başlangıcında olan ülkelerdeki sendikacılık ileri ülkelerin ilk sendikacılığının tüm niteliklerini taşımaktadır. Sendikalar işverenler, sermaye tarafından rahatlıkla kabul edilip tanınmıyor. Sermaye, kişiler ve aileler ellerindedir. Aşırı kârlara alışılmıştır. Ele olanak ve fırsat geçtikçe, sendikacılığın ge-

lişmesine engel olmaya çalışmakta veya yumuşak başlı, uysal ve lider kadrosu tatmin olunmuş bir sendikacılık hareketinin teşvikçisi olmaktadır. böyle olunca, yeni ülkelerin sendikacılığı siyasal yaşantı içinde rol ve söz sahibi olma gereksinimini duymaktadır.

Ancak, gelişen kapitalist ülkelerde sendikacılık hareketi bakımından bir gerçek şudur. Bu ülkelerin bir bölümü, ileri, zengin, sanayileşmiş ve nüfuz bölgesi politikasını şimdi yeni biçimlerde ve yöntemlerle yürütmekte olan ülkelerin etkileri ile karşılaşmaktadırlar. Bir kısım kurumlarını, koşulları, ortamları ve olanakları aynı olmadığı halde bu ileri ülkelerin kurumlarına benzetmeğe özenmektedirler. Sendikacılık alanında da bu oluşum cereyan ediyor. Örneğin, Türk sendikacılık hareketinin bir kanadı şimdi, ortamı, felsefesi ve işlevi geniş ölçüde toplu pazarlık kurumu çevresinde yoğunlaşmış olan Amerikan sendikacılığının eskiden kalma etkisi altındadır. Bu etkiyi henüz atamamıştır.

Sendikacılık hareketinin, siyasal fonksiyon da yüklenmekte tereddüt etmesinin anlamı, en azından, işçilerin haklarına ve menfaatlarına karşı olan katların, sınıfların iktidarlarının devam etmesine göz yumma demektir. Geri kalmış kapitalist sistemli ülkelerin sendikacılık kurumu da bir bütün olarak gelir dağılımı adaletini sağlamak süreci içinde başarılı olamamaktadır. Böyle olunca da kısmen biçimsel bir nitelik kazanmaktadır. Oysaki, geri kalmış ülkelerde sendikacılık hareketinin gelir dağılımındaki adaletsizliği düzeltici rolüne yoğun ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılamamanın yollarından biri de siyasal fonksiyonu kabul etmek, başka bir deyimle ekonom-sal bakımdan zayıf sınıfların menfaatlarını koruyacak ve sosyal adalet ilkesine bir anlam kazandıracak siyasal örgütler ve partilerle işbirliği kurmaktır. Böyle bir işbirliği ne sendika bağımsızlığına ne de geleneksel klasik görevlerini yerine getirmeğe, engeldir. Aynı zamanda bölünmeyi de önleyici bir rol oyanayabilir.

Sendikacılık hareketi kendi özgür kararı ile bir siyasal partiyi destekleyebilir. Böyle bir kararın anlamı, amaçlarını gerçekleştirmek bakımından siyasal alanda yer almanın iyi sonuçlar verecek bir strateji olacağına inanmış olmaktan ileri gitmez. Partiler karşısında bağımsızlığının tartışılması söz konusu değildir.

Siyasal işlev yüklenmekte tereddüdü olan bir sendikacılık hareketi bir karara ulaşabilmek için partiler, işverenler ve işveren kuruluşları nezdinde bir araştırma yaptırabilir. Sanıyoruzki böyle bir araştırma, muhafazakâr partilerle, işverenlerin ve işveren kuruluşlarının, sendikaların siyasal bir işlev de yüklenmesine karşı olduklarını ortaya çıkaracaktır. Eğer sonuç böyle olursa, sendikacılık hareketi her halde tereddütlerini gidermek olanağına ulaşmış olur. Olmalıdır.

II. Sendikacılık Hareketi ve Demokrasi

İster geleneksel anlamı içindeki bir sendikacılık hareketi, isterse görev anlayışı değişmiş ve genişlemiş bir sendikacılık hareketi söz konusu olsun, genel olarak sendikacılığın resmi makamlar önünde ve karşısında bağımsızlığının tanınmış olmasına ihtiyaç vardır. Bunun sağlanması ise, ancak demokrasiler içinde mümkündür. Genellikle sendikacılık, kapitalist sistemin sanayiinin oluşturduğu bir harekettir. Doğması sanayileşmeye yakından bağlıdır. Fakat, gelişmesi için özgür bir ortamın varlığı gerekir. Bu özgür ortamı ise, ancak çoğulcu demokrasiler sağlayabilmektedir. Demokrasi tehlikeye düştüğü zaman ona herkesten önce sendikaların sahip çıkmasının bir temel nedeni de budur. O halde, şimdi demokrasi üzerinde kısa bir açıklama yapmamız gerekiyor. **Ancak, bundan önce bir kaç sözcükle siyasetin ne olduğu üzerinde duralım.**

Siyaset, kısa ve somut anlamı içinde toplumun işlerini yönetmek sanatıdır. Böyle olunca değerli ve yüce bir meslek olarak kabul edilmekte ve toplumun işlerinin iyi yürütülebilmesi için toplumun en güzidelerinin, en akıllılarının ve en dürüstlerinin siyasete talip olmaları gerekmektedir. Ancak, bu niteliklerin toplumun her hangi bir sınıfının tekelinde bulunmadığını ve bir ayrıcalık anlamı taşımadığını hemen söylemek gerekmektedir. Ne varki, eski Yunandan beri gelmiş geçmiş toplumlarda siyaset yalnız ayrıcalıklı katların uğraşı alanı olarak görülmüştür. Çalışan ve üreten sınıflar için bu alan yasak alandır. İşçilerin, en köklü ve eski demokrasiler içinde bile oy hakkına sahip olabilmeleri, ancak geçen yüz yılın bir olayıdır. (1) İşçi partilerinin kurularak parlamentolarda rol ve söz sahibi olmaya başlamaları da geçen yüz yılın ikinci yarısı içinde ortaya çıkabilmiştir. Parlamenter hayatı yeni, sanayileşmesinin henüz ilk adımlarını atmakta olan ve geçmişte devlet idaresinde halkın pekaz etkili olduğu toplumlarda, siyaset henüz halka mal edilememekte, başka bir deyimle halktan esirgenmektedir. Sendikaların ve işçilerin siyasetle uğraşmamaları düşüncesi ve *partilerüstü* diye gönül ve gurur okşayıcı bir ad altında sendikalara sunulan politika esasında bir büyük devlet yetkisini başka güçlerle ve sınıflarla paylaşmak istemeyen varlıklı katların ustalıkla ortaya attıkları ve yürüttükleri yanıltıcı bir slogandır.

Siyaset, esasında, sınıf çıkarlarının korunması doğrultusunda yürütü-

1. Bilindiği üzere klasik demokrasi çoğunluğun idare ettiği, fakat, azınlığın haklarına saygılı bir anlayışı ifade eder. Bu tür demokrasi içinde azınlığın çoğunluğa geçebilme hakkı tanınmıştır. Çoğunluğun iradesi azınlığın hakları ve özgürlükleri ile sınırlanmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için Bk. Münci Kapani, Kamu Hürriyetleri, 1968, (İkinci bası).

len bir sanat olup devlet gücünü de iktidar olma yolu ile kullanmayı içerdiğinden moral ve yasal bir çerçeve ile sınırlandırılması gerekir. Ne varki, «siyaset sözcüğünde iki yüzlülüğün, samimiyetsizliğin, kısacası Makyavelizmin temel öğelerini çağırıştıran bir anlamın ağır bastığı» (1) intibaini yaratarak sendikaları siyaset dışına atma isteği, hep siyasal gücü paylaşmamak düşüncesinin görünümüleri olarak değerlendirilmeli ve kabul olunmalıdır. «Sendikacılık söz konusu olunca, bazan siyasal olan her şeye şüpheli gözle bakılmasına yol açan ayrı ve özel bir sebep daha vardır. Siyasetin varlıklı sınıflara ve kişilere özgü bir uğraşı alanı olduğu ve bu alanla bağlantılı olan unsurların kendi çıkarları ile hiçbir ilgisi bulunmadığı kanaatinin işçilerde yerleşmesi, bizde ve başka ülkelerde, sendikacılığın gelişim süreci içinde değişik önem ve yaygınlıklarda kendisini gösteren bir durumdur. Bu gibi durumlarda sendikalarına siyaset girdiği vakit, kendi öz çıkarlarının unutulacağından ve güçlerinin başkalarının çıkarları için sömürüleceğinden endişe eden işçilerin tepkilerini anlamak kolaydır» (2). İşçi sınıfının da bir ülkenin siyasal rejimi içinde güç sahibi olmaya başlaması söz konusu ülkenin siyasal rejiminin çoğulcu ve özgürlükçü demokrasiye yönelmekte olmasının en açık bir kanıtı olarak kabul olunabilir. Dünyadaki demokrasi gelişmeleri de bu gözle mi teyit etmektedir.

Sendikacılık hareketinin benimseyip yürütebileceği çeşitli siyasal uğraşlar vardır. Ancak, hangisi, hangi türü söz konusu olursa olsun, siyasal faaliyetlerini yürütebilmek için her düşüncenin serbestce ifade olunabilmesine elverişli özgürlükçü bir ortamın varlığına kesin olarak ihtiyaç duyulur. Bu ortamı demokrasici bir siyasal rejim sağlar. O halde, demokrasiden de kısaca söz etmemiz yararlı olacaktır.

Türkiye, siyasal rejim bakımından her alanda kişilerine, insanlarına, bütün özgürlüklerin kısıntısız olarak tanındığı bir duruma ulaşmadan önce de demokrasici bir siyasal rejime gelebilmiştir. Bu nedenden ötürü, demokrasiye benzeyen bir siyasal örgütlenme içinde özgürlük mücadeleleri yapmak zorunda kalmış ve zaman zaman bunalımlar içine düşmüştür. Nasıl vaktile İngiltere, «demokrasici olmadan önce özgürlükçü olmuş» ve demokrasiye ulaşmak için mücadeleler yapmak zorunda kalmışsa, son yirmi beş yıldan beri Türkiye tereddütlü bir gelişme süreci içinde, kişisel ve klasik özgürlükler ve insan hakları için sıkıntılı durumlarla sık sık karşı karşıya gelmektedir. Hürriyetlerin zaman zaman çok kısıtlandığı bu demokrasi içinde, siyasal iktidarlar devlet otoritesini her çoğulcu toplumdaki gibi örgütlenmiş gruplarla paylaşmak ta istemedikleri için, toplumsal huzursuzluk

1. Alpaslan Işıklı : Sendikacılık ve Siyaset, Ankara, 1972 s. 1—2.

2. İbid. s. 3

lar ve sağlıklı olmıyan olumsuz gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Çünkü, Türkiye'deki demokrasi kavramı, Rousseau'nun düşüncesini ve Fransız devrimi sırasında Robespierre gibi siyasetçilerin mutlak demokrasi anlayışını, çok sayıda politikacı nezdinde henüz aşamamıştır. Bu anlayışa göre çoğunluğun iradesi halkın iradesi demektir, ve, çoğunluğun her zaman haklı olduğu peşin hükmünden hareket olunmaktadır. «İşte yüzde yüz bir sayı üstünlüğü *rejimi* (majoritarisme) olarak ortaya çıkan bu demokrasi anlayışında kamu hürriyetlerinin yeri olamaz. Çünkü, kamu hürriyetleri *herkesin* eşit olarak faydalandığı hürriyetler demektir. Mutlak sayı üstünlüğüne dayanan demokrasi ise, herkese - ve bu arada azınlığa belirli fasılalarla kullanılacak bir oy hakkının ötesinde geniş haklar ve hürriyetler tanımayı kendi demokrasi anlayışına aykırı bulur. Zira, azınlığa tanınacak kamu hürriyetleri - ki buna muhalefet hürriyeti de dahildir - çoğunluğun iradesinin gerçekleşmesini engellemekten ve geciktirmekten başka bir işe yaramaz. Bu itibarla demokrasinin işlemlerini sağlamak bakımından lüzumsuz, hatta zararlıdır (1).» Denilebilir ki 1950-1960 ve 1965-1971 dönemlerinde Türkiye'de böyle mutlak bir demokrasi anlayışı içinde yaşanmıştır.

Çağımızın demokrasi anlayışı başka bir nitelik kazanmıştır. Mutlak demokrasinin yerini klasik demokrasi almıştır. Sosyal bir içeriği de olan çağımızın klasik demokrasisi çoğunluğun idare ettiği, fakat azınlığın da haklarının ve özgürlüklerinin güvence altına alınmış olduğu bir siyasal sistemi ifade eder. «Klasik demokrasi... istinasız herkesin eşit olarak kişiliğine bağlı bir takım hak ve hürriyetlere sahip olduğu inancı üzerine kurulmuştur. Toplumun yönetiminde, çoğunluğun iradesi işte bu hak ve hürriyetlerle kayıtlanmış ve sınırlanmıştır (2)». Bunun yanında çoğunluğun iradesinin demokrasi ilkelerine uyması, başkalarının haklarına ve özgürlüklerine saygılı olabilmesi için adalet ve hoşgörü - tesamüh kurallarını benimsemesi gerekir. Bu nedenden ötürüdürki, her ülkenin parlamentosu halkın en iyilerinden, en akıllılarından oluşmalıdır. Eğer, böyle olmazda halkın en iyileri, entelijansiyası idare etmek sorumluluğundan devamlı olarak uzak kalırsa, adaletten ve doğru olan yoldan ayrılma başlar ve çoğunluğun her şeyi yapabileceği düşüncesi ile birlikte çoğunluk diktacılığı belirir. Bir ülke için en büyük talihsizlik diktacı bir çoğunluk tarafından yönetilmektir. (3)

IV. Çeşitli Ülkelerde Sendikacılık Hareketi ve Siyasal Faaliyet

Denilebilir ki, çağımızın sendikacılık hareketi toplumda oluşan her türlü eko-

1. Müncü Kapani : a. g. e., s. 140—141

2. İbid s. 143

3. Daha fazla bilgi için BK. Cahit Talas: Ekonomik Sistemler, Ankara, 1969, s. 115-122

nomsal ve sosyal olayla yakından ilgilenmektedir. Bu ilgi onu, ister istemez siyasal denilen faaliyetlere de götürmektedir. Çünkü, bir anlamda siyaset, toplumun sorunlarının çözümünü amaçlayan kararları alma demek olduğuna göre, toplumun büyük bir kesimini temsil eden sendikalar bu kararlara katılarak siyasi faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Biliyoruz ki, sanayi toplumunun üretim ilişkileri, toplumlara oluşturan insanları üretim mallarına malik olanlarla bunlara malik olmayanlar diye iki büyük sınıfa ayırmıştır. İşte, siyaset dedeğimiz olay genel olarak bu iki sınıf arasındaki iktidar mücadelesidir. Sendikacılık hareketi, bir yandan, işçilerin işgücünü daha elverişli koşullarla satmak ve daha iyi çalışma koşulları sağlamak için çalışırken, bir yandan da işçi sınıfının parlamentoda çoğunluğu sağlayacak iktidar olması doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Sendikacılık hareketinin bu faaliyeti ülkeden ülkeye değişik nitelikler gösteriyor. Aşağıda, bazı ülkelere durumları değinerek konuyu memleketimiz bakımından da açıklamaya çalışacağız.

1. İngiltere'de

İngiltere, sendikacılığın doğmasına olanak veren etkenleri ilk önce bir araya toplayıp barındıran ülke olmuştur. Ekonomik kapitalizmin, Sanayi devriminin ve parlamenter sistemin bu ülkede başlayıp gelişmesi nasıl ki sosyal politika tedbirlerine vücut vermişse, aynı olaylar sendikacılığın da ilk önce İngiltere'de doğmasına yol açmıştı. «İngiltere sendikacılığın beşiği sayılabilir. 17. yüzyılın son yarısından itibaren İngiltere'de işçiler devamlılık gösteren sendikal meslek örgütleri meydana getirmeye başlamışlardır (1). Giderek gelişen ve bugün 10 milyondan fazla işçiyi temsil eden İngiliz sendikacılık hareketi XIX. yüzyılın başlarından itibaren ülkenin siyasal yaşamında faal bir rol oynamaktadır. Özellikle İşçi Partisi ile kurmuş olduğu ilişkiler ona bu olanağı sağlamış bulunuyor. Bunun bir nedeni de işçilerin gittikçe kalabalıklaşmasıdır. Geçekten, «Kapitalist toplumlar içinde işçi sınıfının mutlak çoğunluğa sahip olduğu tek ülke İngiltere'dir. İngiltere'de köylü sınıfı kalmamıştır. Tarımla çalışan ufak azınlık da ücretli işçilerden meydana gelmektedir (2).

İngiliz sendikacılığının siyasal faaliyetlerine çeşitli düşüncelerin, doktrinlerin etkisi olmuştur. İngiltere'de Owenizm denilen düşünce akımını başlatmış ve sosyalizmin öncülüğünü yapmış olan Robert Owen (1771 - 1858), işçi sendikalarının bir siyasal fonksiyonu da olabileceği düşüncesine ulaşmamakla birlikte, yeni bir sosyal düzenin kurulmasına çalışmış ve bu ye-

1. Alpaslan Işıklı : a. g. c. s, 9

2. İbid s. 11

ni düzenin öteki sınıfların iyi niyetli insanların destekleyecekleri *barışçı bir genel grev* ile sağlanabileceğini ileri sürmüştür. Owen'ci düşüncelerinin bir sonucu ulaşmayacağı anlaşılınca, sendikalar genel oy hareketi içinde yer almışlardır. Chartizm diye bilinen bu hareket (1832 - 1847) başlangıçtan itibaren işçilerin desteği ile yürümüş ve herkese oy hakkı sağlanması çalışmalarında yoğunlaşmıştır. Chartist hareket başarılı olamamıştır. Bununla beraber, Chartizm, siyasal eylem bakımından İngiliz sendikalarına öncülük etmiştir. Zira Chartizm, çok kısa ömürlü ve nisbeten daha az etkili olduğu için - London Corresponding Society hariçte tutulursa - İşçi sınıfının dünyada ilk kez gerçekleştirdiği bağımsız siyasal işçi harektidir (1)»

Bilimsel sosyalistlik genel olarak İngiliz sendikacılık hareketi üzerinde az etkili olmuştur. Buna karşın Fabianlık bu sendikacılığın siyasal faaliyetlerinin düşünsel temelini oluşturmakta önemli bir rol oynamıştır. Marx'a ve devrimciliğe karşı olan ve toplum düzenini değiştirmek için sınıf çatışmalarına değil ikna metoduna inanan ve, değerini kaynağını faydaya bağlayan Fabianlık, kapitalist sistem içinde ve bu sistemin evriminin sonunda daha adil ve daha demokratik bir toplum düzenine ulaşılacağını İngiliz sendikacılık hareketine benimsetmiştir. İşte, temel felsefesini bu düşünceden almış bulunan İngiliz sendikacılık hareketi siyasal faaliyetlerini barışçı bir anlayış içinde İşçi Partisi ile yakın ilişkiler kurarak yürütmektedir.

İngiliz İşçi Partisi 1906 yılında daha çok sendikalara ve birazda Fabian Derneğine dayanarak kurulmuştur. Sendikalar, İşçi Partisinin maddi ve manevi desteğini, Fabian Derneği ise ideolojik yanı sağlamışlardır. Bugünkü İşçi Partisinin yapısı ise, esas itibarile 1914 yılında kabul edilip 1918 yılında kısmen değiştirilmiş olan parti tüzüğüne dayanmaktadır. Buna göre İşçi Partisi sendikaların, trades councils'ların, sosyalist derneklerin ve yöresel parti örgütleri ile bu yöresel parti örgütlerinin partiye doğrudan katılan üyelerinden meydana gelmektedir. Görülüyor ki, İngiliz İşçi Partisinin, biri örgütlerin aracılığı ve temsil yolu ile ötekide doğrudan katılan kişiler olmak üzere iki tür üyesi vardır. Halen 6.5 milyona yaklaşan üyelerin 5,5 milyon kadarı sendikalar aracılığı ile katılan ve sendikaların temsil ettikleri üyelerdir.

Bugünkü mevzuata göre sendikalar, gizli oylama sonunda çoğunluk kabul ettiği takdirde bir siyasal partiye mali yardımda bulunmaya ve top-

lu üye olmaya karar verebilirler. Böyle bir karar alınınca sendika aidatına ek olarak işçilerin yapacakları özel bir katkı İşçi Partisine verilir. Böylece İşçi Partisinin büyük geliri işçi katlarından sağlanmaktadır. Bununla beraber, sendika üyeleri yazılı olarak bildirdikleri takdirde *siyasal aidata* katılmayabilirler. Bugün İşçi Partisinin aidat gelirlerinin yaklaşık olarak % 80'i sendikalardan gelmektedir. «Bunlara ilâve olarak sendikalar seçim masraflarının karşılanması için üyelerine çağrıda bulunarak İşçi Partisine yardım sağlarlar. Örneğin, 1964 Ekim ayında yapılan genel seçimler dolayısıyla İşçi Partisinin seçim fonuna Mayıs 1964 ten itibaren sağlanan 755.000 sterlinin 740.000 Sterlini sendikalarca karşılanmıştır». (1) İngiliz sendikacılık hareketi İşçi Partisinin Ulusal Yürütme Kurulunda önemli sayılabilecek bir oranla temsil edilmektedir. 28 kişiden oluşan Ulusal yürütme Kurulunda 17 üye sendikaları temsil etmektedirler.

Sendikacılık hareketinin İşçi Partisini desteklemesi, ona maddi ve manevi yardımda bulunması ve organlarında temsil edilerek organik ilişki kurmuş bulunması sendikaların bağımsızlıklarına gölge düşürmek ve görevlerini yerine getirmekte güçsüzlüğe uğramak değildir. İngiltere'de bazan İşçi Partisinin sendikaları kontrolü altına aldığı, bazanda sendikaların İşçi Partisini elinde tuttuğu söylenir. Bunların ikisi de doğru değildir. İşçi Partisi de sendikacılık hareketi de birbirine karşı bağımsızlıklarının titizlikle korumaktadırlar. (2)

Yukardaki kısa açıklamalardan anlaşılacağı üzere İngiltere'de sendikaların siyasal faaliyetlerini kısıtlayan herhangi yasal bir sınırlama söz konusu değildir. Bu konuda tam bir serbestlik rejimi uygulanır. Sendikacılık hareketinin siyasal faaliyetlerine bir sınır çizmek gerekirse, denilebilir ki bu sınır tamamiyle sendikaların özgür kararlarına bırakılmıştır.

2. İsveç'te

İsveç, sendika özgürlüğü, sendikaların faaliyet alanlarını serbestçe tayin etme, sendikacılık hareketinin siyasal eylemi ve toplu pazarlık rejimi bakımlarından örnek sayılacak ülkelerden biridir. Kişilerin bir araya gelerek dernek ve meslek örgütleri kurma hakkı 1809 tarihli Anayasa tarafından güvence altına alınmıştır. Bu hak daha sonra mevzuatla takviye olunmuştur. 1906 yılında imzaladıkları bir anlaşmada İsveç İşçi Sendikaları konfederasyonu ile İsveç İşveren Sendikaları Konfederasyonu birbirini karşılıklı olarak tanımıştır.

İsveç sendikacılık hareketi de her yerde olduğu gibi sanayileşme sürecinin bir yaratığıdır. İsveç'te de liberal doktrin ile birlikte lonca sistemi

1. İbid. s. 53

2. Daha fazla bilgi için BK, Cahit Talas : Sosyal Ekonomi, a.g.e., s 157—197

son bulurken ticaret ve bankacılık alanında özgür girişimcilik ile birlikte başlayan gelişim daha sonra yavaşta olsa bir sanayileşme hareketine de yol açmıştır. Gerçekten XIV. yüz yılın başında İsveç tarımsal faaliyetlerin de rin bir biçimde egemen olduğu bir ülke idi ve nüfusun % 80 - 90 ını kırsal bölgelerde yaşıyordu. Sanayi devrimi İsveç'te XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlayabilmiştir. Fakat, hızlı gelişme ancak Birinci Dünya Savaşından sonra kendini gösterir.

Sanayileşme ile doğan ve büyüyen İsveç sendikacılığının başlıca bir niteliği birlik ve beraberliktir. Dağınıklıktan ısrarla kaçmıştır. Meslek ve işyeri sendikacılığı yerine işkolu sendikacılığı tercih olunmuştur. Fakat, dağınık işyeri ve meslek sendikacılığının mukavemetini kırmak kolay olmamıştır. 1912 yılında kabul edilmiş olan bir örgütlenme programı şu esasları getirmiştir. 1) Sendikalar bir işkolundaki bütün işçileri bir arada toplıyacaktır. 2) Sendikaların faaliyetleri aynı toplu iş sözleşmelerinin uygulama alanına giren bütün işçileri kapsıyacaktır. 3) İş kolu esasına göre bir sendika kurmak eğer imkânsız olursa, birbirine yakın dallar birleştirilerek örgütlenmeye gidilecektir.

İsveçte işçi sendikacılığı iki büyük konfederasyon içinde temsil olunmaktadır. Bu konfederasyonlar İsveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile İsveç Memur ve Müstahdem Sendikaları Konfederasyonudur. Genel olarak İşçiler yüzde 90 oranında sendikalıdırlar. İnşaat, makina sanayii ve gemi adamları gibi işkolunda bu oran yüzde yüze kadar ulaşmaktadır.

Bugün güçlü bir sendikacılık görünümü içinde bulunan İsveç sendikacılığı tarihi boyunca siyasal mücadeleler de vermek zorunda kalmıştır. Önce oy hakkı elde eylemek için çalıştılar. Yaşama ve çalışma koşullarını iyileştirmek için kendilerini parlamentoda temsil edecek insanları seçmek, hatta kendi partilerini kurmak çabaları içine girdiler. İsveç sendikaları siyasal faaliyetlerde bulunmanın gereğinin bilincine erken ulaştılar. Hatta konfederasyonlarını kurmadan ve İsveç Sosyal Demokrat Parti kurulmadan önce siyasal yaşantı içinde yer aldılar. İsveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve İsveç Sosyal Demokrat Parti kurulduğu zaman (1889) sendikalar bu alanda önemli bir tecrübe kazanmışlardı.

Başlangıçta sendikaların siyasal faaliyetleri bir bütün olarak sosyalist bir eğilim göstermiyordu. Hatta liderlerinden bazıları liberal parti üyesi idiler. Fakat, zamanla bu durum değişmiştir. Zamanla bir işçi partisine dayanmaksızın sendikaların siyasal faaliyetlerinin çok olumlu sonuçlara ulaşabilmesinin mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. Bu anlayışa ulaşarak sendikalar 1889 yılında İsveç Sosyal Demokrat Partiyi kurmuşlardır. 1898 yılında İsveç İşçi sendikaları konfederasyonu kurulduğunda, konfederasyona katılmak isteyen sendikaların katılmayı izleyen üç yıl içinde Sosyal Demokrat

Partiye de üye olmalarını zorunlu kılıyordu. Bu kural çeşitli nedenlerden ötürü sonradan kaldırıldı. Fakat, sendikaların Sosyal Demokrat Partiye katılmaları bir moral ödev sayılmaya devam etti.

İsveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile Sosyal Demokrat Parti arasında organik bir ilişki yoktur. Bununla beraber, İsveç İşçi Sendikaları Konfederasyonunun Sosyal Demokrat Partiyi desteklemesi hiç bir zaman zayıflamamıştır. Kırk yılı aşan bir zamandanberi iktidarda bulunan Sosyal Demokrat Parti, bu başarısını, izlemiş olduğu ekonomik ve sosyal politikanın sendikacılık hareketi tarafından benimsenmesine borçludur. Çünkü, siyasal, sosyal ve ekonomsal bir demokrasi üzerine kurulmuş bir toplumun gelişmesine yardımcı olmak İsveç sendikacılığının temel bir amacını teşkil etmektedir.

Bugün İsveç, Avrupanın en zengin ve refahın en yaygın olduğu bir ülkedir. Bu sonucun sağlanmış olmasında kuşkusuz, elli yılı aşan bir süreden beri izlemiş olduğu siyasal, ekonomsal ve sosyal demokrasi politikasının önemli bir yeri bulunmaktadır.

İsveç mevzuatında sendikaların siyasal faaliyetlerini sınırlayıcı her hangi bir hüküm mevcut değildir. Malik oldukları fonları da bir sınırlama söz konusu olmaksızın siyasal amaçlar için kullanabilirler. (1)

3. Birleşik Amerika'da

Amerikan sendikacılığı ancak 1930'lerden sonra hızlı bir gelişme göstermektedir. Bu gelişme bir yandan işçilerin örgütlenmeleri öte yandan da toplum yaşamı içindeki rollerinin ve önemlerinin hayret uyandıracak bir biçimde artması ile belirmektedir. 1933 yılında sendikalı işçilerin sayısı yalnız 3 milyona yaklaşıyordu. Bu sayı şimdi 18 milyonun üstüne çıkmış bulunuyor.

Bugün dünyanın en büyük sanayi devleti olan Birleşik Amerika'nın ekonomisi özel girişimciliğe dayanmaktadır. Sanayileşmesi İngiltereden çok sonra başlamıştır. Gerçek sanayi devrimini 1870'ler sonrasında itibaren yaşamış olan Birleşik Amerika'da bundan bir yüzyıl kadar önce işgücünün yüzde 92 si tarım ve yüzde 8'i sanayide çalışmakta idi. Bu durum bugün tamamen tersine dönmüştür.

Derin bir biçimde sanayileşmiş olan Amerikan toplumu içinde vaktile Avrupada olduğu gibi sınıf kavgaları görülmemektedir. Bu durum, sınıfların değil, sınıf bilincinin henüz doğmamış olduğunu belirlemektedir.

Çok karışık ve güç aşamalardan geçerek bugüne ulaşmış bulunan Amerikan sendikacılık hareketinin bir bakıma uzun bir geçmişi olduğu söylenebilir. Bu geçmişi Bağımsızlık Beyannamesinden önceki döneme kadar gö-

1. İsveç sendikacılığı hakkında daha fazla bilgi almak için BK. B.I.T.: La Situation Syndicale en Suède, Genève, 1961.

türmek mümkündür. Fakat, ne varki sağlam sayılabilecek bir hukuksal dayanağa kavuşabilmek için Başkan Roosevelt'in 1932 yılında başlattığı yeni bir çağı beklemek gerekmiştir. Gerçekten, Birleşik Amerika Devletleri sendikacılığı yasal güvenceye ancak 1935 yılında Wagner yasası ile ulaşmıştır. Denilebilir ki, Amerikan sendikacılık hareketi 1930'lara kadar güç koşullar içinde gelişmiştir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Önemlileri şunlar olabilir: A) Amerikalı işverenler başlangıçtan itibaren sendikacılık hareketine karşı koymuşlardır; B) Amerikan ekonomisinin özel koşulları sınıf bilincinin doğmasına elverişli olmamıştır; C) Bırakınız yapsıncı felsefe sendikacılık hareketinin hukuksal dayanağının Devlet tarafından oluşturulmasına engel olmuştur; Ç) Değişik din, dil, kültür ve ortamlardan gelen Amerikan işçileri arasında bir kaynaşma ve yakınlık doğamamıştır.

Avrupa'daki sendikacılık hareketinin tersine Amerikan Sendikacılığı siyasal faaliyetlere ilgi göstermemiştir. Her hangi bir siyasal parti ile ne organik ne de başka türlü bir ilişki kurmayı ne denemek istemiş ne de bunda yarar görmüştür. Sendikacılık hareketinin bir siyasal parti ile ilişki kurmasının sendikacılık hareketini böleceğini savunmuştur. «Herşeyden önce, Amerikan sendikaları, Amerika'da bir işçi sınıfı partisinin meydana gelmesi için yaygın ve güçlü bir çaba sarfetmeyerek, üstelik bu yönde teşebbüslere çoğu zaman şiddetle karşı koymak suretile, mevcut siyasal partileri, muhtemel ve tehlikeli bir rakiple karşı karşıya kalmaktan kurtarmışlardır. Sendikaların mevcut siyasal partilere sağladıkları destek, bununla da kalmamış sendikalar ayrıca mevcut siyasal partilerle ve meydana getirdikleri iktidarlara kurdukları özel ilişkiler sayesinde, onlara işçi sınıfının desteğini kazandırmak bakımından önemli bir etkinlik göstermişlerdir. Bu, işçi sınıfının kendisinin egemen olmadığı parti ve iktidarlara sağladığı bir destektir.» (1)

Esasen 1947 tarihli Taft - Hartley yasası bir çok sınırlayıcı hükümleri arasında, sendikaların siyasal bir partiyi maddi bakımdan desteklemelerini yasaklamıştır. Söz konusu yasanın 304. maddesi bir sendika örgütünün başkanlık ve kongre seçimleri veya herhangi bir ön seçim için mali katkılarda bulunmasını yasaklamıştır.

Fakat, bu yasağa rağmen sendikalar sırasında kendilerine yakın gördükleri adayları desteklemek için üyelerinden gönüllü para yardımları istemektedirler. Ayrıca, bu mali yardım dışında her hangi sınırlama veya kısıtlama söz konusu olmamaktadır. Şu halde, sendikalar, kendilerine ekonomik sosyal ve siyasal yakınlıkları olan kişileri ve partileri desteklemek için üyelerine her türlü telkinlerde ve önerilerde bulunabilecekleri gibi kararlar da alabilirler. Genellikle de uygulamalardaki oluşmalar da böyledir. Yakın za-

manlara kadar ve özellikle Başkan Franklin D. Roosevelt ile başlıyarak Amerikan sendikacılık hareketi işçi haklarına daha yakın ve açık görüldüğü için Demokrat Partiyi ve onun başkan adaylarını desteklemiştir. Fakat, son başkanlık seçiminde tamamen ters bir politika izlenerek Demokrat partinin başkan adayına karşı çıkmıştır. Bunun temel nedeni, Demokrat Parti adayının Amerikan toplumunun ekonomik ve sosyal yapısında bazı reformlar yapmayı önermiş olmasıdır. Muhafazakâr sendika liderleri bu kezde önemli değişikliklere karşı çıkmışlardır.

Denilebilir ki, Amerikan sendikacılığı da önemli sayılabilecek siyasal faaliyetlerde bulunabilmektedir. Partilere mali yardım yapma yasağı çok önemli değildir. Önemli olan, bu sendikacılığın statükodan yana olması, ve değişmeyi değil, bugünkü durumu koruma politikasını benimsemiş bulunmasıdır. Böylece, Amerikan sendikacılığı, her halde tarafsız veya partilerüstü denilen bir davranış içinde değildir ve kapitalist sistemin esas kurumlarında önemli değişiklikler isteyen her partinin karşısındadır. Son başkanlık seçimlerinde izlemiş olduğu politika bunu açık olarak kanıtlamaktadır. Gerçekten başta Meany olmak üzere çoğu Amerikan sendika liderleri Cumhuriyet partinin adayı Nixon'u desteklemişlerdir.

4. Türkiye'de

Ekonomsal yapısının doğal bir sonucu olarak Türk sendikacılık hareketinin uzun bir geçmişi yoktur. Bugünkü sendikacılık, Osmanlı İmparatorluğu içindeki cılız örgütlenmenin bir devamı da değildir. Arada önemli sayılabilecek bir kesinti bulunmaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinde işçilerin sendikalaşmaları 1946 yılından sonraya rastlamaktadır. Bu süre içinde sendikacılık hareketi, zaman zaman güç koşullardan geçmiştir. Bugün de böyle bir güç dönem içinde bulunuyor. Öyle sanıyoruz ki, gelecek de Türk sendikacılık hareketini güç ve sıkıntılı günler beklemektedir. 1960 - 1970 döneminde alıştığı özgürlüklere ve haklara dikenli yollardan, geçerek 1974 yılında yeniden kavuşmuştur. Türkiye'de de Devlet gittikçe tekeli kapitalizmin etkisinde ve hizmetinde bulunan bir nitelik kazanmaktadır.

Ekonomsal yapı değişip geleneksel tarımsal faaliyetlerin egemenliğinden uzaklaşarak sanayi, ticaret ve hizmetler yol aldıkça, siyasal rejimin niteliği özgürlükçü demokrasiye yaklaştıkça, Türkiye'de de sendikacılık hareketi hızlı büyüme olanaklarına kavuşmuştur.

Türkiye 27 Mayıs devriminden bu yana ekonomsal açıdan da durgunluk çemberini kırmış ve canlılığa ulaşmış bir toplum niteliğini kazanmıştır. Tarımsal yapıdan ayrılmakta, ekonomik yapıda tarım dışı faaliyetler gittikçe büyüyen yerler işgal etmektedirler. Ulusal gelirin bileşiminde önemli sayılabilecek ölçülerde değişmeler olmaktadır. Kentsel nüfusun bü-

yümesi ile birlikte bütün nitelikleri ile bir işçi sınıfı doğuyor. Aşağıdaki basit tablo işçilerin bugünkü sendikalaşma durumları hakkında bazı sayısal bilgiler vermektedir.

Toplam Ücretliler ve Sendikalaşma Oranı

Yıllar	Sendikalaşabilir Ücretliler sayısı	(1963 - 1971)	
		Sendikalı işçi Sayısı (Bin Kişi)	Sendikalaşma Oranı Yüzde
Yıllar	1	2	3
1963	2745	296	10,8
1967	3310	613	18,5
1971	4055	1200	29,6

Kaynak : Çalışma Bakanlığı ve Devlet Plânlama Teşkilâtı.

Görüldüğü üzere 1963'ten bu yana sendikalı işçi sayılarında önemli sıçramalar olmuştur. 1952 yılında Türk — İş'in kurulması ile Türk Sendikacılığı dağınık ve münferit sendikacılıktan kurtulmanın ilk adımını atmış ve bir hareket olma yoluna girmiştir. Bu niteliği büyüyüp geliştikçe, yalnız işçilere, mensuplarına karşı değil, tüm topluma karşı da sorumluluklar yüklenmiş, sorumlulukları artmıştır. Sanıyoruz ki, hareketin gerek muhafazakâr büyük kanadı, gerekse reformcu ve köklü değişmelere yatkın küçük dinamik sol kanadı bu sorumlulukları bilmekte ve kabul etmektedirler. Türk - İş'in 1970 yılında kabul etmiş olduğu 24 ilke, Disk'in tüzüğünde benimsemiş olduğu temel düşünceler bu gerçeği yansıtan belgelerdir. Görünüşte Türk - İş ve Disk derin bir uyumsuzluk içindedirler. Ama, zaman zaman iki temel noktada özellikle birleşmektedirler. 1) Özgürlükçü demokrasi ve parlamenter sisteme kesin olarak inanmaktadırlar. 2) Bütün reformların sınırı Anayasa ile belli edilmiştir. Reformlar bu Anayasal sınıra uygun olarak yapılacaktır. Ayrılık ta dozda ve izlenecek yöntemlerde belirlemektedir. Örneğin, Türk — İş Genel Başkanı sayın Halil Tunç, demokrasiye şu sözleri ile kesin olarak sahip çıkmıştır : Kamuoyuna açıkça ilân etmek isterim ki, işçi haklarının kısıtlanması, ya da demokratik rejime herhangi bir müdahalede bulunulması halinde, Türk işçileri gerekeni yapacaklardır.

Böyle bir durum karşısında yurt dışındaki işçiler döviz göndermeyi durduracaklardır. Böyle bir durum karşısında, Türkiye bir grev alanı haline dönecektir.

Böyle bir bir durum karşısında işçiler, herhangi bir talimat almaya ge-

rek duymadan genel greve gideceklerdir.» (1) Öte yandan, Yürütme Kurullarının Genel Kuruluna sunmuş olduğu DİSK'in Çalışma Raporu (1970 - 1973) adını taşıyan belgede şu tümceler yer almaktadır : «DİSK 1961 Anayasamızın altın harflerle tarihe armağan edilmiş maddelerinde yer alan ve Türkiye'yi çağdaş uyarlığa götürecektik ilkeleri savunup hayata geçmesi için mücadeleyi zorunlu görmüştür. DİSK, Anayasamızın insan haklarına ve başlangıçtaki temel ilkelere dayanan, milli demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletinin yine Anayasanın öngördüğü yoldan yaşamasında ve gelişmesinde katkısı olacak bir dinamik örgüt olarak toplumumuzda şerefli yerini almıştır». (2) Görülüyor ki, bağlılık ifade olunan ve savunulan ilkeler ve kurumlar müşterektir.

Biliyoruz ki, ekonomik ile siyasalın, sosyal ile siyasalın sınırlarını belirlemek, bu sınırların nerede başlayıp nerde bittiğini açık olarak kestirmek kolay değildir. Çoğu kez ekonomik ile sosyal ve siyasal birbiri içine girmiştir. Bazen birbirine karışmıştır. Türk sendikacılık hareketi bir süre, en azından 1961 Anayasasına kadar bu karışmışlığın ve iç içe girmişliğin sıkıntısını çekmiştir. Çeyrek yüz yıl öncelerine kadar sendikalar pamuğun ham olarak değil, hiç olmazsa iplik haline getirildikten sonra ihraç olunması, ve Kore savaşı sırasında pamuğun fiyatının artmasından ötürü içerde işlenmesi gereken pamukların da ihraç olunarak mensucat işkolunda işsizliğe yol açılmaması için kampanyaya koyuldukları zaman, karşılıklarına *siyaset yapıyorsunuz*, diye çıkılmış ve kapatılma ile tehdit olunmuşlardır. 1954 seçimlerine yaklaşıldığı günlerde bazı sendikacıların işçilere dost ve yakın saydıkları milletvekili adaylarını seçtirmeye çalışacaklarını kamuoyuna duyurmaları üzerine savcılıklar harekete geçirilerek öncü sendikacıların ifadeleri alınmıştır. Başlarında buldukları sendikaların mahkemeye verileceği ve başka türlü tehditlerle ve gene« sendikalar siyasete alet ediliyor» bahanesi ile bu öncü hareket kıvılcım halinde iken söndürülmüştür. Bu durum 1961 yılına kadar sürmüştür.

Konuya bir kez daha biraz yakından bakmak gerekmektedir. Biliyoruz ki siyaset toplumun sınıfları arasında bir ekonomik menfaat çekişmesi olup bu menfaatleri gerçekleştirmek için barışçı yollardan siyasal iktidara ulaşmayı veya bu iktidarı öteki menfaat grupları ile paylaşmayı da kapsamaktadır. Sendikanın klâsik, geleneksel işlevleri işçilerin işverenlere karşı özellikle ekonomik çıkarlarını korumak, savunmak geliştirmek olduğuna göre, sendika bu işlevi içinde esasen siyaset yapmaktadır. Bütün sorun bu siyasete tek tek veya örgütlenmiş işverenlerle, işçilerin eko-

(1) Türk—İş : Aralık 1972, sayı 106, s. 3

(2) DİSK'in Çalışma Raporu (1970—1973), s. 3. (Teksir)

nomik menfaatlarını savunarak mı yoksa suyun başında, parlamentoda da yer alarak mı yapması ve yürütmesidir. Türk sendikacılık hareketinin büyük bir kanadı, şimdi çok tartışılan, geçerliliğini büyük ölçüde yitiren ve denenmiş olan bir yolda yürütmekte ısrarlı görünerek suyun başına gitmeyi red etmektedir. Fakat, işverenlerin tutumları, Ortak Pazarın ve enflasyonu külfetlerini işçilerin zayıf omuzlarına yüklemek eğilimleri, ve Devletin işlerini açık, kapalı yollardan etkileri altına almak kararlarında sınırları aşmaya yadırganacak davranışları benimsemiş olmaları nedenleriyle, öyle anlaşılıyor ki büyük kanadın lider kadrosunun direnişini de çok geçmeden sona erdirecektir. Direnmenin işçilerin hakları, özgürlükleri ve menfaatları ile bağdaşmadığı geçirilen başarısız deneylerden sonra sanıyoruz ki, şimdi anlaşılmıştır. Başka sınıfların menfaatlarının ve düşünce sistemlerinin somutlaşmış anlatımı olan siyasal örgütlerden, partilerden ve yalnız onların oluşturduğu parlamentolardan işçiler lehine köklü kararlar almalarını beklemek eşyanın tabiatına aykırı olur. Kitle particiliği efsanesi ise artık geçerliliğini yitirmektedir. Çünkü, bu tür partilerde de gene bir sınıfın ağır basmakta olduğu görülüyor.

Kaldı ki, daha önce de değindiğimiz gibi *partiler üstü politika* ile siyaset yapılmaktadır. Çünkü, böylece değişikliklerden, daha derin ve yaygın sosyal adaletten, daha geniş haklardan ve özgürlüklerden yana olmayan, tutucu statükocu partilerin politikaları desteklenmektedir. O halde, tarafsızlık sözde kalmaktadır. Bu sade gerçeğin bilinmemesi mümkün değildir. Partiler üstü politika ile muhafazakâr, statükocu partiler desteklenmekte olduğundan tarafsızlık ta sözde kalmaktadır. Liderler kadrosu, bütün Batı dünyadaki uygulamalara bakarak, bunları değerlendirerek yanlış ve haksız, işçilerin menfaatları ile bağdaşması mümkün olmayan bir politika izlemekte olduklarını saptamalıdır. Yanlışlığı, statükocu partilerin, sendikacılık hareketinin siyasetle ilgilenmelerine karşı olduklarını tesbit ederek te anlayabilirler.

Akılcı bir ölçüye vurulduğu zaman kabulü kolayca mümkün olmamakla beraber, denilebilir ki Türk sendikacılık hareketinin büyük kanadının «partiler üstü politika» da direnmesinin bir önemli nedeni de, DİSK'in başlangıçtan itibaren işçilerden yana bir siyasal partiyi destekleyeceğini ilân etmiş olmasıdır. Türk — İş belki bu konuda da DİSK ile aynı koşuta düşmek istememektedir. Eğer böyle ise, bu derece duygusal bir davranış, büyük ve gerçekten düşündürücü bir hatanın sonucu olarak kabul olunmalıdır.

Türk sendikacılık hareketi, aslında kuruluş yıllarından itibaren siyasetle ilgilenmiştir. 1947'den hemen sonra kurulan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği C.H.P. ve İstanbul Hür İşçi Sendikaları Birliği D.P. taraflısı idiler. Partiler de bu kuruluşlar aracılığı ile yeni sendikaları kendi yanlarına çekme

çabası içinde bulunuyorlardı. İktidarda bulunan partiler, sendikacılık hareketinin faaliyetlerini kendi dümen suları içinde ve doğrultusunda gördükçe sendikaları siyaset yapmakla suçlama yoluna sapmamışlardır. Fakat, Demokrat Parti sendikaların ve sendika liderlerinin muhalif partilere sempati duymalarını hiç bir zaman hoşgörü ile karşılamamıştır. 1950 - 1951 yıllarında Tekstil Örme Sanayii İşçileri Sendikaları Federasyonu fabrikaların pamuk stokları işlenmeden ihraç etmelerine karşı çıktığı için siyaset yapmakla suçlanmıştır. 1953'te Karabük hukuk mahkemesi Metal İşçileri Birliğini siyasetle uğraştığı gerekçesi ile üç ay faaliyetten alıkoymuştu. İzmir'de ve İstanbul'da sendikalar aynı gerekçe ile faaliyetten alıkonulmuşlardı.

İşte, bu tür bir zihniyetin ortamında 1954 seçimlerinden hemen önce İşçi ve İşçi Dostu Milletvekillerini Destekleme Komitesi adı ile 10 sendika lideri tarafından bir komite kurulmuştur. Komite vakit yitirmeden ve tartışmalara girmeksizin işçileri, «işçilikten yetişme ve işçi dostu milletvekili adaylarını» desteklemeye çağırmıştır. Komite ayrıca şu düşünceleride kamuoyuna açıklamıştır. Deniliyordu ki, «son senelerin tecrübeleri göstermektedir ki, Büyük Millet Meclisinde işçi davaları lâyük olduğu ehemmiyetle ele alınmamaktadır. Partilerin yoklamalarında tesbit edilen adaylar arasında işçi adayların kâfi sayıda bulunmaması Meclisin önümüzdeki devresinde de işçi davasının gerçekleşme safhasına geçilmeyeceğine bir karine teşkil etmektedir. Çünkü, ona inanıyoruz ki, işçi meseleleri işçiler tarafından gereken önemle savunulabilir. Bunun için, Meclise işçi milletvekillerinin girmesini sağlamaya çalışacağız. Komite tarafından tesbit edilen işçi adayları hangi partiye mensup olurlarsa olsun, bize inanan işçiler tarafından desteklenecektir». (1)

Bu önemli bir adım idi. Fakat zamanın iktidarı bu girişimin oluşmasını ve gelişmesini önlemiş ve komiteyi dağıtmıştır. Demokrat partinin bu tutumu 1952 yılında Türk - İş kurulduktan sonrada sürmüştür. Türk - İş D.P. koşutunda oldukça çalışmaları desteklenmiş, maddi ve manevi yardım görmüştür. D.P. ye karşı çıktığı zaman iyi niyet ifadesi olmayan davranışlarla ve zaman zaman da kapatılma tehlikeleri ile karşılaşmıştır. (2) 1960 yılına kadar Türk sendikacılarının dış dünya ve, başka ülkelerin sendikacıları ile temasları, ilişki kurmaları sistematik olarak önlenmiş olduğundan dünya sendikalarının tecrübeleri ve bir ölçüde de bilgileri Türkiye'de çok az duyulmuştur.

Bilindiği gibi 1960 Devrimi ile Türk toplumu için yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönem ile denilebilir ki, Türk sendikacılık hareketi yeniden

(1) Ulus, 9. 4. 1954

(2) Daha fazla bilgi için BK. Cahit Talas, Sosyal Ekonomi, A.g.e.

doğmuştur. Özgürlükleri ve hakları Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Bir kitle partisi olduğunu söyleyen Demokrat Parti iktidarı döneminde yaşadığı sıkıntılı yıllar, işçilerin kendi partilerine veya programları bakımından kendilerine çok yakın sayılabilecek partilere sahip olmak gereğini ve ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bunun bir sonucu olarak «1962 yılı Ocak ayında Ankara'da toplanan Türk - İş'e bağlı kuruluşların... yöneticilerinden meydana gelen 400 kişilik kurul, ortak kararlar bir siyasal kuruluşa gidilmesini oybirliği ve avakta alkışlarla kabul etmiştir. Çalışanlar Partisi adını alacak bir siyasal kuruluşun hazırlıklarına bizzat Türk - İş Başkanı ve yöneticileri başlamıştı. Partinin tüzük ve programının kısa sürede hazırlanmasına ve daha kurulmadan kamu oyunda ve basında geniş ilgi görmesine rağmen, bu kuruluş tan son anda vaz geçilmiştir. Yetkililerin açıkladıklarına göre bu vaz geçişe bazı sendikacıların isteksizlik göstermesi neden olmuştur» (3). Fakat, öyle sanıyoruz ki, Türk sosyal siyasetçileri bu cayışın gerçek nedenlerini araştırırlarsa, ilginç bulgulara ulaşabilir ve Türk sendikacılık hareketinin tarihi içinde nisbeten örtülü kalmış önemli bir konuyu aydınlatmış olurlar.

Çalışanlar Partisi hareketinden önce 1961 yılında bazı sendikacılar Türkiye İşçi Partisini kurdular. Ancak yeni partinin liderler kadrosu işçiler yanında ilgi uyandırmadı. Partinin, programından uzaklaştığı ve saptırıldığı ileri sürülerek Türkiye İşçi Partisi işçilerin büyük çoğunluğunun desteğinden uzak kaldı. Böylece, 1962 yılından sonra hangi düşüncenin oluşturduğu henüz açıklığa kavuşmamış olan partilerüstü denilen politika doğdu, büyük çoğunluk tarafından benimsendi ve günümüze kadar devam ettirildi.

Ancak, 1971 yılının Ocak ayında bir sosyal Demokrat hareket başlatılmıştır. Başlangıçta dört, daha sonra 12 sendika liderinin yürüttükleri hareket, partilerüstü politikanın, çoğunluğun çabalarına rağmen geçerli ve yararlı olmadığı inancından doğmuştur. Çünkü, «kalkınma ve az gelişmişlikten kurtulma, yapısal değişiklikler yaparak, toplumun ekonomik ve sosyal durumunu, bulunduğu çizgiden ileriye götürme tercihlerinin tümünü kapsayan çabalardır.

Türkiye kalkınmayı, hem özgürlüklerini ve insan haklarını koruyan, hem de ekonominin her kesiminde hızlı büyümeler sağlayan bir yöntemle gerçekleştirmek durumunda ve istegindedir.

...Bu iki strateji ve ilke bir türlü uyarılığa kavuşturulmamıştır. Ya, ekonominin çeşitli alanlarında hızlı büyümeler amaçlanmış, gelir bölüşümü ihmal edilmiş ya kasıtlı olarak ele alınmamış ya da, elde olunan kalkın-

ma sonuçları, kötü bir dağıtıma uğratılarak dengesizlik düzeni sürüp gitmiştir.» (1) Böylece, 1967'de DİSK'in kuruluşundan sonra Türk — İş içinde derin, fakat, sağlıklı bir doğrultuda yeni bir görüş ayrılığı bütün açıklığı ile aydınlığa kavuşturulmuştur. Şimdi, gelişmekte ve oluşmakta olan yeni akım partilerüstü politikadan vazgeçerek eşyanın tabiatına uygun ve işçilerin menfaatlarını bir bütün içinde gerçekten savunabilecek bir tutarlı politikayı benimsemektedir.

Çeşitli nedenlerden ötürü bir partiye dönük politikaya şimdi gittikçe daha yoğun ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat, bu nedenlerden özellikle ikisi, sanıyoruz ki, ağır basmaktadır. Bunlardan, işverenlerin daha genel deyimle sermayenin, örgütlenmiş olmaları ve eskidenberi şu veya bu parti oyu ile siyasal iktidara sahip olma olanağını şimdi de daha etkin bir biçimde sürdürmeleri ve kendi partilerini maddi ve manevi alanda yoğun olarak desteklemeleridir. Şu halde, bir dengeye ulaşmak ihtiyacını işçiler gittikçe daha çok duyacaklardır. İkincisi ise, dağınıklıktan ve bölünmüşlükten kurtulma gereğidir. Dün DİSK, bugün Onikiler, yarın başkaları Türk sendikacılık hareketinin gücünü yavaşlattığı gibi üst düzeyde sendikacıları da bölmekte ve hareketsizliğe düşürmektedir. Sendika liderlerinin bir çoğunun işçilerin menfaatlarının karşısında olan partiler içinde yer almaları, bu yoldan parlamentoya katılabilmeleri, sendikacılık hareketini zaafa uğratmaktadır. Ayrıca iç çekişmeler büyüyerek sürüp gitmektedir.

Türkiye, mevzuat bakımından, sendikaların siyasal faaliyetlerde bulunabilmeleri konusunda bir yasaklama döneminden geçerek 1963 tarihli bugünkü sendikalar kanununun nisbeten liberal sayılabilecek anlayışına ulaşmıştır. Biliyoruz ki 1947 tarihli Birinci Sendikalar Kanununun 5. maddesi «İşçi ve işveren sendikaları, sendika olarak siyasetle, siyasal propaganda ve siyasi yayın faaliyetleriyle iştigal edemezler ve her hangi bir siyasi teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar» hükmünü getirmiştir. Öte yandan, sendikaların gelirlerini kanunda yazılı amaçlar dışında, yani bu arada siyasal maksatla kullanmaları da yasaklanmıştı. Sendikaların siyasetle meşgul olmamaları konusunda D.P. ile o zamanki iktidar partisi C.H.P. mutabık bulunuyorlardı. İşte, 1960 yılına kadar olan ve yukarıda kısaca değindiğimiz oluşum ve gelişimler bu yasak dönemi içinde geçmiştir.

Türk sendikacılık hareketinin yasalarla güvence altına alınmak istenen siyasal alandaki faaliyetleri dönemi 1961 Anayasası ile başlar. Anayasasının 46. maddesi çalışanların ve işverenlerin serbestce sendikalar kurabilecekleri ilkesini kabul etmiştir. Anayasa içinde bu konuda her hangi bir sınır-

(1) Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, Ankara 1971, s. 3—4

(Teksir)

lama söz konusu değildir. Tek sınırlama sendika tüzükleri ile yönetim ve işleyişlerinin demokratik esaslara aykırı olamayacağıdır. Madde, Temsilciler Meclisinde müzakere edilirken Anayasa Komisyonu sözcüsü Prof. Dr. Muhammer Aksoy sendikaların siyasal faaliyetlerinde bir sınırlamanın söz konusu olmayacağını ayrıca şu açıklamalar ile belirtmişti. Diyor ki, «nihayet sendikaların politik bazı faaliyetlerde bulunmalarına mani olmak için maksatlarının muhakkak sürette tesbit edilmesi ve bir hususun Anayasada yer alması teklifini de uygun bulmuyoruz. Hiç şüphe yoktur ki, sendikalar esas itibariyle kendi meslek erbabının iktisadi ve sosyal menfaatları için mücadele edeceklerdir. Ancak, tahdidi mahiyette konacak bir takım hükümler ilerde sendika hürriyetinin tahribine yol açabilir... Meselâ, bir sendikanın, icabında seçim zamanında hangi partiye temayül gösterdiğini ifade etmesi sendikanın cezalandırılmasına sebep olamaz. Bu sebeple yeni yeni gelişecek olan bir hürriyetin Anayasa ile tahdide tabi tutulması doğru değildir.. Sendika hürriyeti gelişmelere göre, ihtiyaçlarına göre kanun koyucu tarafından demokratik ve hürriyetçi Anayasamızın özüne uygun olarak düzenlenmelidir».

Anayasa bu genel düşünce ve ilkeyi benimseyip 46. madde içinde somutlaştırdıktan sonra, 1963 yılında 274 sayılı kanun kabul olunmuştur. Bilindiği üzere bu madde aynen şöyledir. «Bu kanuna göre kurulan mesleki teşekküller:

Siyasi partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden her hangi bir suretle maddi yardım kabul edemez ve onlara maddi yardımda bulunamaz ve onların teşkilâtı içerisinde yer alamazlar; bir siyasi partinin adı altında mesleki teşekkül kurulamaz». Görülüyor ki, sendikalar 1) siyasal partilerden yardım alıp yardım yapamazlar; 2) siyasi partilerin teşkilâtında yer alamazlar; 3) bir siyasi partinin adı altında, onun adile, - örneğin İşçi Partisi Sendikası - bir sendika kurulamaz. Bu üç noktanın dışında sendikaların siyasal faaliyetlerde bulunmalarını engelleyen bir hüküm mevzuatımızda yer almamaktadır. O halde, kesin yasak döneminden bir geniş özgürlük dönemine geçilmiş bulunuyor. Ancak, böyle bir özgürlük aşamasına ulaşmak ta kolay olmamıştır. Gerek Anayasanın gerekse Sendikalar Kanununun parlamentoda müzakereleri sırasında ortaya konulan düşünceler 1947 rejiminin korunması, sürdürülmesi görüşünü yansıtıyordu. 16. madde Millet Meclisinde görüşülürken, sendikaların seçimlerde aday tavsiye edememelerini sağlayacak hükümlerin kanunda yer alması önerilmiş, buna karşı Geçici Komisyon sözcüsü de şu düşünceleri ileri sürmüştür; Denilmiştir ki, «Görülüyor ki, burada seçim zamanında bir sendikanın hangi partiye mütemayil olduğunu ifade etmesi, yani aday göstermemekle beraber şu partiye yahut şu adaya oy verin, yahut vermeyin demesi sendikanın cezalandırılmasına bir sebep teşkil edemez» diye açık açık bir beyan yer almaktadır. Nitekim bütün batı demok-

rasilerinde bu husus mevcuttur.

Mevzuatın bu liberal niteliğine rağmen muhafazakâr iktidarlar sendikaların siyasetle uğraşmalarına karşıdır. 1965 seçimlerinde Türk - İş'in, işçilerin haklarına karşı çıktıkları için 9 milletvekilini seçtirmeme kampanyasına zamanın hükümetinin ve iktidar partisinin şiddetle karşı çıkmış olması ve Adalet Partisinin 1969 seçim, bildirgesinde sendikaların siyasetle meşgul olmalarına karşı bulunduğunu açıkça ifade etmiş bulunması «partilerüstü politika» taraftarlarını uyarmaya yetmemiştir. Bununla birlikte, öyle anlaşıyor ki, Türk sendikacılık hareketinin büyük kanadına egemen lider kadrosunun hükümetlerden ve iktidarlardan gelecek tepkileri karşılayabilmekte kendilerini güçsüz saymaları ve demokratik yollardan ayrılmayarak yapacakları mücadeleleri başarıyla yürütmekte kendilerine olan güvenlerinin yeterli olmaması da bugünkü politikalarını sürdürmek istemelerinin ayrı bir nedeni olarak kendini göstermektedir.

Sonuç

Siyasal rejim olarak demokrasiyi benimsemiş olan bütün ülkelerde sendikalar bütün ağırlıkları ile siyaset forumu içinde yer almaktadırlar. Bunun istisnası yoktur. Demokrasi işlerse bütün kurumları ile birlikte işler. Ancak böyle olduğu zaman bir anlam taşır ve adına lâayık olur. Bazı kurumlarının, benimsenmemesi, kör topal yürütülmeye çalışılması eksiklik yaratır. Hiç bir demokrasi sendikaların siyasal faaliyetlerini yasalarla sınırlamamıştır. Yalnız Birleşik Amerika'da sendikalar siyasal partilere para yardımında bulunamazlar. Taft - Hartley kanunu böyle bir sınırlama getirmiştir. Ama, Başkan Roosevelt'ten başlayarak yapılmış bütün başkanlık, federal ve eyalet seçimlerinde sendikalar daima Demokrat Partiyi maddi ve manevi bakımdan desteklemişlerdir. Bunu yasaları zorlamayarak yerine getirmişlerdir. Bütün demokratik ülkelerde işçi partileri ve sosyal demokrat partiler sendikalara dayanırlar ve sendikalar tarafından desteklenirler. Arkasında sendikaların maddi ve manevi gücü, desteği olmayan hiçbir sosyal demokrat veya işçi partisinin iktidara geldiği görülmemiştir. Bu güç ve destek sağlandığı zamanda iktidar yolları açılmaktadır.

Şu halde, sendikaların siyasal faaliyetlerinin sınırlarını yasalarla belirlemek söz konusu olmamalıdır. Bu, ne doğru ne de mümkündür. Doğru değildir, çünkü demokrasilerin parlamentolarında, demokratik sol partiler de bulunduğu zaman demokrasi aksaksız işler. Böyle olmazsa eksiklik vardır. Bu eksiklik huzursuzluk yaratır. Bizim gibi gelişen ülkelerde ise, oyların özgürlüğünü, bağımsızlığını ve değerini korumak için sendikaların uyarmalarına, rehberliklerine, tavsiyelerine kesin olarak ihtiyaç vardır. Kuşkusuz, aynı hakları işveren sendikaları ve öteki işveren örgütleri de kendi düşünceleri ve menfaatları doğrultusunda kullanmak özöürlüğüne malik olacaklardır. BUNU

esasen yaptıkları için sendikacılık hareketimizin de bu yolda hareket etmesi bir denge sağlamış olmaktan ileri gitmez. Mümkün değildir; çünkü siyasal alanda faaliyet göstermek isteyen sendikalar yasal sınırlamalar olsa bile, bir yolunu bularak tercih ettikleri partileri maddi ve manevi alanda desteklemişlerdir. Bunun en güzel örnekleri Amerika'da bile görülmektedir. Yasalar yasaklamakla beraber Demokrat Partinin mali kaynaklarının bir bölümünü sendikalar sağlarlar. O halde, sendikaların siyasal faaliyetlerine yasalarla bir sınır getirmemek en doğru yoldur. Bunun böyle olduğu dünyadaki uygulamalardan da anlaşılmaktadır. Esasında, büyük ve temel sorun, işçilerin kendi sınıfsal menfaatlerinin bilincine varıp varmamaları içinde düğümlenmektedir. Eğer, bu bilinç gelişmemişse, sendikaların siyasal faaliyetleri konusunda yasaların çok liberal nitelikte olmaları da büyük bir anlam taşımaz.